

Наукові записки. Серія «Культура та соціальна комунікація» / За заг. ред. Л. В. Квасюк. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. – Вип. 2. – С. 106 – 114.

Петрушкевич М. С.

Католицька комунікативна система

Анотація

У статті розкривається суть та особливості католицької комунікативної системи. Авторка звертає увагу на особливості подієвої комунікації (паломництво, месу, маріологічні дні); місце постаті папи римського, який об'єднує релігійну та світську комунікацію; євангелізаційну роботу; папські енцикліки присвячені комунікації та ін. Розглядаються сучасні католицькі мас-медіа, що діють на території України.

Annotation

The essence and features of the catholic communicative system opens up in this article. Author pays attention on the feature of event communication (pilgrimage, mass); role of figure of Papa which unites religious and society communication; evangelistic work; papal encyclicals which are devoted to communications etc. The modern catholic mass-media which operate on territory of Ukraine are examined.

Аннотация

В статье раскрывается сущность и особенности католической коммуникационной системы. Автор обращает внимание на особенности событийной коммуникации (паломничество, месса, маріологические дни); место папы римского, который объединяет религиозную и светскую коммуникацию; евангелизационную работу; папские энциклики посвященные коммуникации и др. Рассматриваются современные католические масс-медиа, которые действуют на территории Украины.

Коли мова йде про християнство, то потрібно зважати на те, що не існує християнства взагалі, а є конкретні християнські течії; так само згадка про християнську комунікаційну систему передбачає, перш за все, досить значне абстрагування від конкретних проявів та різновидів такої комунікації. Вона завжди конкретна – зароджується та функціонує на певній території, в певний відрізок часу, а її носіями та користувачами є представники тих культур та епох, які проживають на цій території у даний час.

Водночас національний та соціокультурний чинник відіграє одну із визначальних ролей у розвитку та функціонуванні християнської комунікації. Саме він задає тон комунікації не тільки у православ'ї (репрезентованому національними церквами), але і в протестантизмі та католицизмі. Розкол християнства на самостійні церкви – вагоме тому підтвердження. Політичні інтриги й економічні інтереси головних виконавців цієї події зрештою опирались на культурні та конфесійні чинники.

Розкол цей був закономірним етапом у розвитку християнства, оскільки склались два зовсім різних типи богослужбового культу, а відповідно і комунікаційної системи – східний (на основі еллінізму) і західний (на основі римської культури). Така налаштованість вплинула і на засоби за допомогою яких здійснюється конфесійна комунікація.

Значною мірою різниця між східною і західною християнською комунікацією полягає у тому, що на Заході літургійна мова – латинська, у більшості випадків була зовсім не зрозуміла народу, тоді як на Сході використовувалось декілька богослужбових мов, доступних для розуміння. Оскільки через це літургія на Заході не давала достатньої інформації для народного благочестя, там сформувалися позалітургійні форми благочестя, які народ любив ще більше.

Такими формами, перш за все, стали паломництво (найпопулярніше – до Риму, а в Україні – до Бердичівської Божої Матері) та відпусти, що відзначаються своєю масовістю та емоційною силою впливу на віруючих. Відпусти/прощі відбуваються постійно, вони об'єднують мирян. Наприклад, в Україні відбуваються прощі до Зарваницької чудотворної ікони Божої Матері у яких бере участь значна кількість мирян разом із священниками [8; 13]. Іншим аспектом подієвої комунікації є хресні ходи, що зближує католицьку комунікаційну систему із православною. Сутністю хресних ходів є останні години життя Ісуса, які у католицькій традиції пов'язані із культом Голгофи та містикою Христових страстей. Хрест у католицькій традиції виступає знаком терпіння і смерті, а не джерелом життя і символом

воскресіння, як це має місце у православ'ї [4; 306]. У наслідок активності вірних, у 2006 р. вперше в Україні було відзначено Всесвітній день мирянина, що, крім потужного комунікаційного навантаження, дав змогу віруючим об'єднуватися для паломництва та відпустів. Проте, мирянський рух в Україні є незначним, не має фінансової державної підтримки.

Однак, канонічним виявом дієвої масової комунікації залишається меса, яка до недавня проводилась латинською мовою, а сьогодні для поліпшення комунікаційних можливостей використовує національні мови і вводить в літургію національні мелодії.

Така зміна стала результатом II Ватиканського собору і богослужбової реформи 1969 року. II Ватиканський собор дозволив перекладати традиційну латинську месу на національні мови з санкції місцевої єпископської конференції і замінити старі богослужбові тексти новоскладеними, що й було здійснено у наступні 10 – 15 років у всіх католицьких країнах. Богослужбова модернізація в католицькій церкві обґрунтовується “місіонерськими цілями”, прагненням наблизити службу до народу, поверненням до стародавньої практики церкви (ідея аджорнаменто – осучаснення, відновлення церкви) [1; 162].

Специфічно католицьким елементом літургійної комунікаційної системи є параклис – молебень на честь Діви Марії, на якому здійснюються екстенійні прохання, псалом, читання св. Євангелія, молебний канон, заклики до Богородиці, похвальні пісні, молитви до Богородиці та отпуст. Активне звернення уваги католиків на образ Діви Марії проявилось, наприклад, у Польщі у феномені маріологічних днів, під час яких відбуваються масові маніфестації з іконами. Маріологія надзвичайно активно розвивається і у Південній Америці. Поряд з тим, маріологічні дні є традиційним елементом масової комунікації у католицизмі.

Крім того, маріологічні елементи сприяють екуменізму в українському релігійному житті. Так, наприклад, відбуваються молебні до Богородиці, які проводять спільно українські церкви УПЦ КП, УАПЦ, УГКЦ.

Іншим специфічним елементом католицької комунікації є постать папи римського. Католики вчать, що римський папа, коли він говорить від імені усієї церкви (є римо-католицький термін *ex cathedra*, тобто “з кафедри”, не у тому смислі, що він обов’язково промовляє зійшовши на кафедру, а у тому, що він виступає офіційно) про питання віровчення чи моральності, не може помилятися і його визначення непогрішні і не потрібно їх прийняття чи підтвердження усією церквою (присутня ідеалізація слова/комунікації).

Постать папи римського завжди є впізнаванною у профанному світі, вона є своєрідним містком, що об’єднує релігійну та світську комунікацію. Наприклад, у ХХ ст. це постать Іоана Павла II про якого, крім того, що багато написано, знятий у 2006 р. мультиплікаційний фільм під назвою “Іван Павло II – друг всього людства” [8; 32]. У сучасному світі через папу здійснюється активна релігійна комунікація у сферах масової культури: мистецтві, політиці, спорті.

Іншим полюсом католицької комунікаційної системи є спільність, своєрідна колективність, яка проявляється у багатьох комунікаційних феноменах, наприклад у євангелізаційній роботі. Католицька церква, як і інші християнські церкви, проголошує головним завданням комунікації проповідання благої вісті про Ісуса. Це засвідчено в багатьох документах. Для церкви проповідь є єдиним та головним завданням. До проповіді покликані всі її члени – не тільки священики чи єпископи, а й миряни. Отже, католицька церква, як інститут, бачить своїм завданням проповідь тих ідей, які їй заповів засновник. Відповідно, вся комунікація у певний спосіб буде спрямована на виконання покладеної на неї місії.

До середини ХХ ст. євангелізаційна робота показала, що тисячолітньої доктрини католицизму не торкалося оновлення, внаслідок чого вона застаріла і, природно, не могла протистояти натискові раціоналізму, технократизму, антигуманізму періоду зламу століть. Вихід з цієї ситуації католицька церква побачила у невідкладному створенні більш ефективних інтерактивних форм релігійної комунікації, що охоплюють одночасно і

богослужбову сферу релігійного життя. При цьому, однак, не має порушуватись святковість богослужінь, їх культова сторона, а також якість в проповідуванні слова божого.

Особливим зрізом комунікаційної системи в католицизмі є розгалужена і досить плідна діяльність щодо використання найсучасніших засобів комунікації та винесення цієї теми на загальний огляд (через щорічні звернення папи з приводу Всесвітнього дня комунікації, апостольські повчання, енцикліки та ін.).

Використання нових медіа створило для церкви нові можливості для здійснення євангелізаційної місії, але також і нові духовні проблеми. Про значення мас-медіа йдеться в душпастирській інструкції Папської Ради у справах соціальної комунікації “*Communio et Progressio*” (Єдність і поступ) [10; 34]. Засоби комунікації сприяють діалогові у самій католицькій церкві, допомагають пізнати погляди і життєві настанови сучасників. Таким чином, крім традиційних засобів, таких як свідчення життя, вивчення Катехізису, особисті контакти, народна побожність, літургія та інші релігійні церемонії, католики для справи євангелізації та катехизації застосовують у своїй діяльності мас-медіа. Свідченням такого ставлення католицької церкви до медіа є повномасштабне використання папою Іоаном Павлом II засобів масової інформації.

Багато уваги комунікаційному питанню приділяється у папських енцикліках, перша з яких у XX ст. вийшла у 1936 р. (*Vigilanti Cura* – Невсипуща турбота). Проте, ця енцикліка – не перша в історії католицької церкви про засоби комунікації. Ще 25 листопада 1766 року було видано енцикліку папи Климента XIII – про небезпеку антихристиянських писань. Там йшлося про погані книги, самовпевнених богословів і обов’язки єпископів щодо поганих книг та аморальної літератури. Ця енцикліка ще й дотепер залишається єдиною в новітній історії енциклікою про книги та видавничу справу взагалі.

II Ватиканський собор, видавши декрет про засоби суспільного повідомлення, подав в офіційному документі: “Церква встановлена на те Ісусом Христом, щоб приносити спасіння всім людям, і тому, принаглювана потребою оголосити благовість, вважає завданням свого уряду проповідати благовість спасіння теж за допомогою засобів суспільного повідомлення, і повчати людей про їх властивий вжиток” (Inter Mirifika – 3-поміж дивовиж) [2; 56].

Особливу увагу в католицьких документах ХХ ст. приділено комунікаторам, що висвітлюють релігійні події чи пишуть на релігійні теми. Папа Павло VI пояснює, що “релігійну подію не можна як слід зрозуміти, якщо розглядати тільки суто людські її сторони – чи то психологічні, чи то соціологічні. Адже тут ідеться про щось таке, що належить до царини духовного...” [6; 240]. Вважається, що тим, хто бере участь у комунікації потрібне просвітлення вірою, бо в певних обставинах тільки віра може дати повне розуміння.

Католики намагаються активно розвивати свої власні комунікаційні структури, які б замінювали світські аналоги. Церква закликає єпископів, священників, ченців та мирян – тобто усіх її представників – друкувати статті в пресі, активно діяти на радіо й телебаченні, брати участь у створенні кінофільмів. Також національні центри та спеціальні організації допомагають католикам, яким доводиться використовувати ці засоби, отримати відповідну та своєчасну освіту.

А у межах літургійних норм кожна місцева церква намагається визначити найвідповідніший спосіб запровадити в літургію (яка сама по собі є спілкуванням, комунікацією) аудіовізуальні засоби, символи та форми вираження, що допомогли б подати взаємини з Богом таким чином, аби стала можливою більша й адекватніша участь віруючих у літургійному дійстві.

Спрямованість поглядів католицької конфесії на активне використання світських механізмів у обміні релігійною інформацією сприяло виникненню та активному функціонуванню католицьких медіа-організацій: Міжнародної

католицької організації кінематографії (OCIC), Міжнародної спілки католицької преси та Міжнародної католицької організації телебачення й радіомовлення [3; 320].

У сучасній комунікаційній системі католицизму органічно поєднуються традиційні (канонічні) та новітні (світські) засоби передачі релігійної інформації. Сьогодні вся класика релігійної літератури доступна кожному у вигляді книг, буклетів та брошур. Віруючим рекомендується постійно читати католицькі видання у яких розміщуються новини про життя церкви. Так само активно поширюються коментарі до новин, написані в світлі християнських принципів.

Щодо активності інформаційної діяльності католиків у сучасній Україні, то вона проявляється, перш за все, через видавничу роботу. Станом на 2006 р. Римо-Католицька Церква мала 13 офіційних періодичних видань [9]. Серед них можна назвати “Парафіяльну газету”, “Соціум” (видання інституту релігійних наук св. Томи Аквінського), журнал “Слово з нами”, регіональні видання: газету “VIA” (м. Кам’янець-Подільський), “Волення з Волині”, дитячий християнський журнал “Зернятко”.

Одне із провідних місць серед неканонічних засобів передачі релігійної інформації у католицизмі займають радіо, телебачення та Інтернет. Релігійні програми, що використовують усі можливості радіо й телебачення, збагачують релігійне життя і створюють нові зв’язки між віруючими. Такі програми допомагають релігійній освіті й активній участі церкви в житті світу. Крім того, такі програми створюють нові взаємини між віруючими й тими, хто не належить до жодної конфесії, такі передачі доносять євангельське послання до країн, де католицька церква не має впливу.

Через телебачення залучається до релігійної комунікації дитяча аудиторія, наприклад, в Україні – це дитяча телевізійна програма “Надія”; вона допомагає входженню дітей до комунікаційної системи католицизму.

У 2002 р. папа Іоан Павло II у посланні з нагоди Всесвітнього дня комунікації особливу увагу звернув на значення та місце Інтернету у системі

католицької комунікації. Він наголосив, що католицька церква ставиться до цього нового засобу комунікації з впевненістю. Як і всі інші засоби спілкування, він є тільки знаряддям, але ніяк не самоціллю. Інтернет, якщо фахово його використовувати й усвідомлювати всі його сильні та слабкі сторони, може допомогти у справі євангелізації. Насамперед, постачаючи інформацію та пробуджуючи зацікавлення, він дає можливість ознайомитись із християнським посланням багатьом людям – особливо молоді, для якої кіберпростір дедалі частіше стає головним вікном у світ.

Серед українських католиків діяльність Української Греко-Католицької церкви є яскравим прикладом розвитку масової комунікації. Це прослідковується у видавництвах УГКЦ (їх зараз діє чотири: “Місіонер”, “Свічадо”, “Нова зоря”, видавництво радіо “Воскресіння”), численних періодичних виданнях, відбувається розширення асортименту, тематичне охоплення релігійної комунікації. Станом на 2006 р. в Україні існувало 26 офіційних періодичних видань [9]. Крім катехитичної, літургійної проблематики, подаються історико-пізнавальні, художні, мистецькі, наукові, краєзнавчі матеріали.

Радіо “Воскресіння” репрезентує репортажі та інтерв’ю про непересічні події в світовому християнстві та українських церквах, радіопроповіді священиків та виступи єпископів різних конфесій, розповіді про візантійський та латинський церковні обряди, радіоверсії сучасних богословських праць, популярної класичної, дитячої християнської літератури. Радіо “Воскресіння” має також свою Інтернет-версію.

Суспільна тематика широко висвітлюється, зокрема, і в молодіжних греко-католицьких виданнях (провідне з них – газета “Вірую”, що вийшла на загальноукраїнський рівень, виходить журнал для дітей “Ангелятко”). Низка греко-католицьких видань (зокрема, “Арка”, “Мета”, “Нова зоря”, “Пізнай правду”, часопис “Патріархат”, “Промінь любові” та ін.) представлена в Інтернеті, в якому щороку з’являється декілька нових греко-католицьких

сайтів та вдосконалюються уже існуючі (зараз в Інтернеті представлено п'ятдесят три греко-католицькі сайти).

У релігійній комунікації приймають активну участь організації створені мирянами. Так, благодійні організації, наприклад, “Карітас”, Мальтійська служба допомоги, крім надання гуманітарної допомоги, проводять різні навчальні курси, табори та реколекції, де відпочинок доповнюється навчанням та корисною працею, що розширює межі спілкування між віруючими.

Модернізація греко-католицизму виявляється в активізації “молодіжної політики”. Насамперед, це стосується повсякденної роботи, зокрема, в недільних школах та літніх таборах. Так, організуються пластунські табори у Карпатах, де особлива увага приділяється релігійному спілкуванню та вихованню [7; 34]. Такі молодіжні організації мирян, як Молодіжний український союз, Молодіжна християнська організація “Просвіта”, Молодіжна християнська організація “Витанія”, Українська скаутська організація “Пласт”, організація республікансько-християнської молоді, спілка християнсько-демократичної молоді України, Товариство українських студентів-католиків “Обнова”, Марійська молодіжна дружина та ін. мають тематичне поле діяльності, а прикладом організації, що працює в різноманітних ділянках зацікавлень молоді християнської орієнтації – від навчання до дозвілля, від харитативних акцій до спортивних – є молодіжна спільнота “Українська молодь – Христові” [5; 225].

Внутрішня суть комунікаційної системи католицизму зайняла допоміжну позицію: не намагатися насамперед вирвати людину з контексту її культури чи субкультури, але, пропонуючи свої відповіді, передавати їй ті аспекти сталої внутрішньоцерковної традиції, які вона готова сприйняти.

Отже, католицька комунікаційна система у християнському зрізі, фактично, знаходиться між православною та протестантською, користується елементами як однієї, так і іншої. З православною комунікаційною системою її споріднює невербальний елемент – використання ікон, символіка храму та

одягу священників (хоча всі ці елементи мають суто власне смислове навантаження, яке часто не співпадає із православним) а також феномен паломництва. До того ж, у сучасній католицькій комунікаційній системі дуже велика увага приділяється молоді, її інтересам, навіть у дечому комунікація прилаштовується під потреби молоді.

Якщо ж говорити про спорідненість із протестантською комунікаційною системою, то вона проявляється, перш за все, у активному використанні ЗМІ, створенні власних інформаційних організацій на зразок світських, користування радіо, телебаченням, Інтернетом. Такі тенденції у сучасному католицизмі сприяють технізації літургії та культури загалом.

Список використаної літератури

1. Бодак В. Релігія і культура: взаємодія та взаємовплив / Валентина Бодак. – К., Дрогобич: Коло, 2005. – 305 с.
2. Гружук Р. Соціальні комунікації і євангелізація в сучасному світі / Р. Гружук // Соціальна комунікація: виклики ХХІ століття. – Львів, 2005. – С. 56 – 58.
3. Іоан Павло II, папа. Проголошення Христового послання в засобах масової комунікації. Папські послання з нагоди Всесвітнього дня комунікації. 1992 / папа Іоан Павло II // Церква і соціальна комунікація: Найголовніші документи Католицької Церкви про пресу, радіо, телебачення, інтернет та інші медіа / [упорядник і наук. ред. М. Перун]. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2004. – С. 319 – 322.
4. Колодний А. Християнство на порозі нового тисячоліття // Християнство доби постмодерну: [колективна монографія] / [ред. Колодний А. М.] . – К. : Відділення релігієзнавства Ін-т. філософії НАН України, Українська асоціація релігієзнавства, 2005. – С. 300 – 309.

5. Недавня О. Трансформації католицьких конфесій в роки Незалежності України / Християнство доби постмодерну: [колективна монографія] / [ред. Колодний А. М.] . – К. : Відділення релігієзнавства Ін-т. філософії НАН України, Українська асоціація релігієзнавства, 2005. – С. 219 – 238.
6. Павло IV, папа. Соціальна комунікація як оповісниця правди. Папські послання з нагоди Всесвітнього дня комунікації. 1972 // Церква і соціальна комунікація: Найголовніші документи Католицької Церкви про пресу, радіо, телебачення, інтернет та інші медіа / [упорядник і наук. ред. М. Перун]. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2004. – С. 238 – 243.
7. Релігійна панорама: Інформаційно-аналітичний журнал. - № 8-9, 2005. – 88 с.
8. Релігійна панорама: Інформаційно-аналітичний журнал. - № 10, 2006. – 80 с.
9. Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2006 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.risu.org.ua>
10. Церква і соціальна комунікація: Найголовніші документи Католицької Церкви про пресу, радіо, телебачення, інтернет та інші медіа / [упорядник і наук. ред. М. Перун]. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2004. – 440 с.